

УДК 047.31 + 811.161.2

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
“ДІАЛЕКТИ В СИНХРОНІЇ ТА ДІАХРОНІЇ:
ЗАГАЛЬНОСЛОВ’ЯНСЬКИЙ КОНТЕКСТ”**

31 березня — 2 квітня 2014 року в Інституті української мови НАН України відбулася міжнародна наукова конференція “Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов’янський контекст”. Проблематикою конференції були такі аспекти: діалекти в просторі й часі; описове, лексикографічне, текстологічне, лінгвогеографічне представлення сучасних діалектів; діалектне явище в континуумі національної мови та міжмовних зв’язках, специфіка ізоглосних досліджень; стан, принципи формування та оновлення джерельної бази сучасної діалектології.

У конференції взяли участь науковці з України, Росії, Білорусі, Польщі, Молдови, всього — понад 70 учасників.

Відкрив конференцію директор Інституту української мови НАН України, д. філол. н., проф. **П.Ю. Гриценко**, який у вступному слові підкреслив, що «Міжнародні наукові конференції з діалектології, які в останні роки відбуваються регулярно в різних наукових осередках слов’янського світу, не бувають пересічною подією, бо кожен, хто приїжджає на цю конференцію, намагається подати нову інформацію, ознайомити з новими матеріалами, ідеями, а міжнародний статус конференції передбачає ще й обмін досвідом різних національних діалектологічних шкіл».

Наукове товариство привітали й побажали плідної праці академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України академік НАН України

© Г.С. КОБИРИНКА, 2014

М.Г. Жулинський та голова Українського комітету славистів, академік-секретар Відділення історії, філософії та права НАН України академік НАН України **О.С. Онищенко**.

На пленарному засіданні предметом обговорення були теоретичні та практичні питання української та слов'янських діалектологій. Зокрема, **П.Ю. Гриценко**, акцентуючи увагу на концептуальних засадах сучасної діалектології, поставив засадничі питання: «*що з усієї складної структури діалектної мови необхідно досліджувати, для чого і за допомогою яких дослідницьких прийомів і процедур*». Запорукою успішного розвитку діалектології є повнота емпіричної бази. Саме тому доповідач звернув увагу на типи джерельної бази, їх специфіку, евристичні можливості, зокрема підкреслив доцільність використання в діалектологічних дослідженнях етнографічних, фольклорних записів.

Очевидним є той факт, що залучення історичних матеріалів допоможуть з'ясувати зміни, які відбуваються в мовній структурі, адже мовленнєвий потік вбирає в себе різноманіття історичної епохи. На динамічних процесах, темпах еволюції зацентували увагу **J. Sierociuk** — «Historyczny kontekst gwar wielkopolskich» (Познань), **Л.Л. Касаткін** (Москва) — «Пути трансформации яканья в одном русском говоре».

Джерелом вивчення діалектної системи може слугувати й художня література, у канву якої вплетені регіональні слова, фонетичні варіанти, морфологічні форми, синтаксичні конструкції. Про це яскраво свідчила доповідь **М.М. Толстої** (Москва) — «Синтаксис возвратного *se в говоре гуцульського села Головы начала XX века»; одним із джерел дослідження поведінки енклітик, зокрема тенденції щодо місця *se у фразі, був етнографічний роман Шекерика-Доникова «Дідо Иванчик».

Чимало доповідачів констатували, що їхні дослідження спираються на діалектний текст. Саме текст розкриває горизонти для ґрунтовних досліджень фонетики, лексики, граматики, адже в ньому поєднані різнотипні одиниці мови. Зокрема, фонетичні явища простежив **М.В. Вербовий** (Кривий Ріг) — «Із спостережень над вставними сонорними приголосними в говірках Нижньої Наддніпрянщини»; семантичну специфіку позитивного або негативного компонента в значенні лексичної одиниці вивчала **В.В. Леснова** (Луганськ) — «Типи оцінок об'єкта номінації в діалектному мовленні»; питання діалектного словотвору висвітлювала **Н.В. Хобзей** (Львів) — «Аспекти дослідження дієслівного префікса **ви-** у говірках південно-західного наріччя української мови»; проблему міжчастиномовної перехідності слів аналізувала **Г.І. Гримашевич** (Житомир) — «Транспозиційний потенціал прислівника в діалектному тексті»; морфологічні особливості, які пов'язані з активністю інтерферентних процесів, новостворених українських говірок, що функціонують у полімовному й полідіалектному ареалі межиріччя Дністра і Дунаю простежив **А.О. Колесников** (Київ) — «Іменникова словозміна в українських південнобессарабських говірках»; способи і засоби змістового вираження категорії кількості (означеної й неозначеної) у говірках

середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя проаналізувала **Т.В. Щербина** (Черкаси) — «Вербалізація категорії кількості в говірках середньонаддніпрянсько-степового порубіжжя».

Про стан і перспективу дослідження акцентної системи в українській текстології доповіла **Г.С. Кобирилка** (Київ) — «Діалектні тексти як джерело дослідження акцентної системи». Тенденціям наголошування також було присвячене дослідження **О.В. Тер-Аванесової** (Москва) — «Об одной восточнославянской изоглоссе в области глагольного ударения», у якому на підставі свідчень лінгвогеографічних джерел проведено східнослов'янські ізоглоси щодо наголошування дієслів.

Вивчати субстанцію діалектної мови неможливо без приділення належної уваги діалектоносії, адже саме він виявляє себе як мовленнєва, комунікативна, словникова, етносемантична дискурсивна особистість. Як відображено комунікативну особистість через призму діалектного тексту проаналізувала **К.Д. Глуховцева** (Луганськ) — «Діалектоносієм як дискурсивна особистість»; спробу репрезентації рис менталітету діалектоносіїв здійснила **Г.І. Мартинова** (Черкаси) — «Вербалізація менталітету середньонаддніпрянців».

В українському мовознавстві й досі залишається актуальним питання представлення діалектології як однієї з провідних галузей мовознавства в універсальних та спеціалізованих довідкових виданнях. Цей аспект було відображено в доповіді **Л.В. Рябець** (Київ) — «Діалектологія на сторінках українських енциклопедичних видань», яка підкреслила, що «робота над енциклопедичними виданнями має дещо стихійний характер, що, у свою чергу, зумовлено відсутністю системного підходу, координації та єдиних (водночас гнучких) наукових та методологічних засад підготовки та створення таких видань».

Не оминули увагою дослідники й дискусивні питання в лінгвістиці — походження давньоновгородського діалекту. Цю проблему висвітлював **О.А. Романчук** (Кишинів) — «Спор о древненовгородском диалекте: взгляд археолога».

На конференції працювали три секції: «Діалектна лексикологія», «Діалектна фонетика і грамати́ка», «Діалекти і літературні мови. Діалектна текстологія».

На секції «Діалектна лексикологія» науковці виголосили свої думки, гіпотетичні міркування щодо функціонування лексичної системи, у якій відбуваються різноманітні динамічні процеси, зумовлені дією лінгвальних та позалінгвальних чинників, і водночас констатували факти щодо збереження реліктових явищ. Предметом дослідження були різні ТГЛ: ботанічна лексика (**М.В. Поїстогова** (Київ) — «Флороназви східнополіського діалекту у світлі господарської цінності реалій»), **М.М. Ткачук** (Київ) — «Лексична мотивація як параметр творення синонімів у ботанічній лексиці говірок Чорнобильської зони», **М.С. Кушмет** (Донецьк) — Назви картоплі в східностепових говірках Донеччини), орнітоназви (**Я.О. Литвиненко** (Суми) — «Типи просторової поведінки орніто-

назв у східнополіських говірках»), рибальська лексика (*Р.В. Міняйло* (Луганськ) — «Віддієслівна рибальська лексика українських говірок на загальнослов'янському тлі»), лексика харчування (*М.О. Волошинова* (Луганськ) — «Лексика харчування в діалектному тексті», *Н.В. Кірілкова* (Рівне) — «Назви великодньої випічки в говірках Рівненщини»), назви головних уборів (*О.В. Юсікова* (Київ) — «Функціонування назв платових головних уборів в українських говірках»), лексика житлового комплексу (*Д.А. Ігнатенко* (Одеса) — «Динаміка назв житлового комплексу в українських говірках на півночі Молдови»), лексика на позначення темпу мовлення (*О.М. Холод'юн* (Київ) — «Дієслівна лексика на позначення темпу мовлення як фрагмент мовної картини світу діалектоносіїв Східного Полісся»), а також регіональна топонімія, на якій не могли не позначитися характерні риси говірок (*С.О. Вербич* (Київ) — «Гідронімія Стрия в місцевому діалектному континуумі: особливості становлення»).

Про результати експериментально-фонетичних, описових досліджень доповідали на секції «**Діалектна фонетика і граматики**». Зокрема, увагу було зацентровано на таких аспектах: інтонаційній організації українського діалектного мовлення — ритмічній організації синтагми, розміщення фразових акцентів, темпорального та мелодичного оформлення висловлення (*Н.С. Вербич* (Київ) — «Інтонація діалектного мовлення: проблеми та перспективи дослідження»); інструментальному вивченні усного мовлення за допомогою кореляційного методу математичного аналізу (*О.С. Іщенко* (Київ) — «Інформативність акустичних сигналів: діалектне vs. літературне мовлення»); вимові звуків (*М.В. Гнатюк* (Львів) — «Приголосні [з], [ц], [с], [дз] у північнолемківських переселенських говірках: дорсально-палатальна вимова»); функціонуванні усічених форм у мовленні (*Г.В. Сікора* (Київ) — «Редукція слова у мовленні львів'ян»); фонетичних, правописних особливостях, що репрезентують мовлення діалектоносія, відображають простір і час (*Т.О. Ястремська* (Львів) — «Діалектне підгрунття «Біблійної історії» (початок ХХ ст.): фонетичний аспект»). Білоруські дослідники поділилися досвідом щодо створення сервісу, за допомогою якого можна було б отримати інформацію правильної вимови слів (*С.І. Лысы* (Мінськ) — «Стварэнне сэрвіса арфаэпічнага генератара слоўнікаў»), та автоматизації діалектологічних досліджень за допомогою методів комп'ютерної лінгвістики (*Ю.С. Гецэвіч* (Мінськ) — «Аўтаматызаваны пошук дыялектызмаў у электронных текстах з дапамогай NooJ»).

Доповідачі аналізували й мовні процеси, що відбуваються в граматичних класах слів: прикметників (*І.В. Симоненко* (Київ) — «Творення присвійних прикметників у східнополіському діалекті»), дієслів (*Д.А. Марєєв* (Глухів) — «Із спостережень над динамікою дієслівної словозміни в сновсько-сеймських говірках східнополіського діалекту», *Т.В. Міроненко* (Луганськ) — «Семантика дієслів фізичної дії в аграрному дискурсі українських говірок Воронежчини»), прислівників (*О.Ю. Левенець* (Луганськ) — «Лексико-семантична структура здрібно-пестливих при-

слівників у східнословобожанських говірках», **Г.А. Чешко** (Київ) — «Прислівники на позначення способу носіння одягу в східнополіських говірках»).

На секції «Діалекти і літературні мови. Діалектна текстографія» предметом обговорення були різноманітні мовні одиниці, зафіксовані в текстах: діалектних (**Н.Д. Коваленко** (Кам'янець-Подільський) — «Вияв багатоплановості фразеологічної одиниці в діалектному тексті»), культових (**Г.М. Дудик-Меуш** (Львів) — «Лемківські риси в мовній тканині староукраїнського неканонічного євангельського тексту»); а також в автографах (**Б.О. Коваленко** (Кам'янець-Подільський) — «Лінгвальні особливості казки «Цар Соловей» Степана Руданського») та першодруках (**О.П. Кумеда** (Суми) — «Східнополіські риси мови першодруків П.О. Куліша»), які свідчать про нерозривний зв'язок ідіолекту автора з діалектним довкіллям. Проблемі вивчення мови великого Кобзаря присвятив свою доповідь **В.Г. Зоря** (Черкаси) — «Говіркова основа ідіолекту Т. Шевченка: стан дослідження».

Науковці констатували, що діалектна система вирізняється багатством синонімічного ряду, різноманітністю морфологічних, синтаксичних форм, у ній відображено не тільки лінгвістичний, а й психологічний аспекти вивчення індивіда зокрема, і народу в цілому. Про неповторний колорит діалектного мовлення, збереження в ньому реліктових лексем та форм свідчили доповіді **Н.О. Руснак** (Чернівці) — «Категорія невизначеності в діалектному мовленні буковинців», **Л.Я. Колеснік** (Київ) — «Засоби передавання градації оцінності в покутсько-буковинських говірках», **Л.М. Борис** (Чернівці) — «Назви прісних борошняних виробів у буковинських говірках»; еволюцію словникового складу, наявність запозичень, зокрема з німецької мови в українських діалектах, вивчала **Н.О. Нечасва** (Луганськ) — «Германізми в українських діалектах: ареальний вимір».

Діалектний простір здиференційований у просторі й часі за певними критеріями — мовною системою, традиціями, віруваннями тощо. Про діалектні й етнокультурні особливості болгарських говірок доповіла **В.А. Колесник** (Одеса) — «Диагностирующие черты южных болгарских говоров (к вопросу о диалектных и этнокультурных границах)». Дослідження **О.В. Слободян** (Луганськ) — «Особливості функціонування народної географічної термінології в українських східнословобожанських говірках» — ще раз засвідчило очевидний факт: діалектний матеріал може слугувати джерельною базою для ономастичних студій.

Водночас на засіданні секції **І.В. Гороф'янюк** (Вінниця) — «Нове «старе» джерело вивчення подільського діалекту» висвітлила цікаву інформацію про забуту лексикографічну працю М.Л. Охріменка та М.Т. Доленка — Словник діалектної лексики Вінниччини, який сьогодні може слугувати надійною фактологічною базою лінгвістичних студій подільського говору.

На підсумковому пленарному засіданні в доповіді **О.І. Ніки** (Київ) — «Діалектне маркування українських проповідей Антонія Радивиловського»

було підкреслено, що атрибуція діалектних рис в українських проповідях XVII ст. активізує чимало питань, одне з яких — віддзеркалення діалектних рис у текстах одного автора.

Із заключним словом про роботу конференції виступив директор Інституту української мови НАН України, д. ф. н., проф. **П.Ю. Гриценко**, який високо оцінив виголошені доповіді й окреслив настанови діалектних досліджень, зокрема: з увагою ставитися до кожного діалектного явища, в інтерпретаціях не замикатися на національних межах, а кожен зафіксований факт прочитувати в ширшому ареалі — загальнослов'янському.

Родзинкою цієї конференції стало ознайомлення з новою літературою відділу рукописних фондів та текстології Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка, зокрема літературою, присвяченою постаті Кобзаря.

Логічним продовженням конференції було засідання Ради молодих учених Інституту української мови, на якому виступили науковці з Російської академії наук — **О.В. Тер-Аванесова** (Інститут російської мови ім. В.В. Виноградова) та **М.М. Толстая** (Інститут слов'янознавства). Гості розповіли про роботу своїх наукових установ, їхні структурні підрозділи та основні наукові видання. Марфа Микитівна докладно зупинилася на наукових методах та постаті відомого вченого-славіста, діалектолога, фольклориста, основоположника російської етнолінгвістичної школи — М.І. Толстого.

Матеріали доповідей міжнародної конференції опубліковано в збірнику «**Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст**». — К., 2014. — 524 с.

Галина КОБИРИЛКА (м. Київ)

Статтю отримано 12.05.2014.

Halyna Kobyrnka
Kyiv

THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
“THE DIALECTS IN SYNCHRONY AND DIACHRONY: ALLSLAVISH CONTEXT”

Мовна мозаїка

2,5 КІЛОГРАМА, але ДВА З ПОЛОВИНОЮ КІЛОГРАМИ

Помиляються ті, хто вживає *два з половиною кілограма, три з половиною кілометра, чотири з половиною гектара* та ін. Запам'ятаймо: у формі родового відмінка однини іменники вживають лише з дробовими числівниками, пор.: *2,5 кілограма, 3,5 кілометра, 4,5 гектара*. Якщо ж значення дробового числівника *0,5* передають формою з *половиною*, то поєднуваний з ним іменник має форму множини, пор.: *два з половиною кілограми, три з половиною кілометри, чотири з половиною гектари*.

Катерина Городенська